

MORALITATEA – DIMENSIUNE A PERSONALITĂȚII

Viorelia LUNGU

Universitatea de Stat din Tiraspol

Astăzi moralitatea este în decădere din cauza unui șir de factori (politici, sociali, economici). De aceea, comportamentul moral nu este echilibrat prin coduri și norme, prin practici etice, juridice și politico-administrative care să micșoreze decalajele dintre ceea ce trebuie să fie și ceea ce este omul. Astfel, una din condițiile importanate pe care trebuie să le realizeze o generație, un popor pentru a fi apt să asimileze noile valori morale este dobândirea unei autentice autonomii spirituale și materiale. Totodată, manifestarea comportamentului moral se realizează atinci când subiectul moral este angajat, simultan, spre sine și spre lumea din care face parte.

Cuvinte-cheie: *moralitate, normă, conștiință, apreciere morală.*

MORALITY - DIMENSION OF PERSONALITY

Morality is in decline today due to a number of factors (political, social, and economic). Therefore, moral behaviour is not balanced by codes and standards, ethical, legal, political and administrative practice which are directed to reduce the gaps between what should be and what is person. Thus, one of the important conditions that must be achieved by a generation, by a nation to be able to assimilate new moral values, obtaining of authentic spiritual and material autonomy. However, the manifestation of moral behaviour is achieved when moral subject is engaged, simultaneously, to himself and to the world to which it belongs.

Keywords: *morality, conscience, moral judgment.*

Contradicțiile moralității s-au acutizat mereu, prin amplificarea fenomenelor imorale și amonale, atât la nivelul comportamentelor umane individuale, cât și colective, în complexul proces de așezare a unor valori morale ca *drepturile omului, sinceritatea, generozitatea, respectul proprietății și a vieții celuiilalt, compasiunea*. Acestea trebuie cunoscute și totodată practicate. Însă, educația, familia au fost bulversate de privatizarea asociată adesea de multă minciună, calomnie, transformate apoi și în crimă organizată sau violență deliberată (terorism). Astfel, morala a devenit tot mai imorală și amorală, deoarece idealismul ei caracteristic nu este echilibrat prin coduri și norme, prin practici etice, juridice și politico-administrative care să micșoreze decalajele dintre ceea ce trebuie să fie și ceea ce este omul.

Actualmente, moralitatea este în decădere și din cauza escaladării sărăciei, șomajului cronic, revenirii bolilor fizice și psihice grave, în mare parte în societatea din fostele țări socialiste. Noile mutații politice sau amenințarea Federației Ruse i-au mulțumit pe unii, dar i-au întărit pe alții să revină la practici violente, rasiste, xenofobe, antisemite etc.

Valorile și virtuțile morale, normele și principiile moralității suferă mutații importante astăzi și sub influența mondializării modelelor de viață de tip occidental, a noilor sisteme tehnologice de comunicare globală, a dominației pieței financiare mondiale, a intensificării proceselor de migrație a populațiilor din zonele subdezvoltate ale lumii spre zonele cu mare potențial de absorbție a forței de muncă și standarde ridicate de viață social-culturală [3].

Moralitatea trece prin procese complexe: pe de o parte, în a doua jumătate a secolului XX valorile și virtuțile, principiile și normele morale au fost validate în cadrul unor reforme reușite ale vieții sociale; pe de altă parte, în aceeași perioadă de timp a crescut sărăcia și subdezvoltarea, înapoierea spirituală și morală la pozele care nu au reușit să copieze modelul de stat democrat occidental, fiind constrânse să rezolve prin agresiuni și violențe diferendele comunitare.

Populațiile fostelor țări socialiste, printre care și Republica Moldova, înmulțesc rândurile emigranților în căutare de lucru, măresc numărul hoților și al delicvenților de tot felul, al traficantilor de droguri și carne vie etc. cu scopuri destabilizatoare. Valorile democrației moderne nu se sincronizează cu valorile sociale bazate pe economia de piață, iar noile valori pe care le secretă societatea post-modernă întâmpină rezistențe puternice din partea valorilor tradiționale de tip comunitar. De aici și necesitatea axării pe această dimensiune a personalității – moralitatea.

Moralitatea este definită ca și comportament, conduită, în conformitate cu principiile morale. Însușirea a ceea ce este moral presupune dinamism, acțiune umană mai mult sau mai puțin conștientă, liberă și responsa-

bilă totodată. Însă, acțiunile umane conștiente au și contrarele lor (inconștiența, constrângerea): moralitatea se opune *imoralității*, adică voinței de a face rău, egoismului, injustiției, fărădelegilor comise intenționat. De asemenea, moralitatea diferă și de termenul *amoral*, adică de cel care crede că omul ar putea trăi și fără ca să-și reglementeze și să-și ordoneze viața potrivit unor scopuri și norme viabile. Astfel, discuțiile privind moralitatea se direcționează pe o axă a raporturilor vieții normale și echilibrate a omului cu stările anormale.

Normal-anormalul sunt derivați ai conceptului de normă, care exprimă instrumentul sau regula pe baza căreia se conturează o anumită trăsătură sau acțiune. Nu putem vorbi despre normal, societate normală, fără ca să nu acceptăm că sunt posibile și abateri de la o serie de principii și reguli. Ideea de normă implică ideea de conștiință redată prin voința și disciplina care ghidează conduita unui om în viață, în general. Aceeași idee de normă, regulă trimite însă și la convențional și arbitrar, la ceva de natură subiectivă care ar justifica posibilitatea din partea subiectului de a se sustrage de la respectarea regulilor.

Moralitatea este o dimensiune firească a naturii umane, pentru că acesta este ființă rațională și pentru că raționalitatea implică mereu afectivitatea, raporturile atât cu sine, cu semenii săi, cât și cu tot ceea ce există sau poate să existe în lume. Toate acestea trimit la cunoaștere și la conștiință.

Conștiința este și ea problematizată, prin mai multe explicații. Unele explicații susțin că ea nu poate exista independentă de corpul uman, biologic, precum și de corpurile sociale (grupuri umane diverse). Alte explicații, dimpotrivă, consideră conștiința fie ca o însoțitoare temporară a existenței umane individuale și sociale, fie ca o existență în sine. În consecință, moralitatea este pusă pe seama mai multor factori, și anume:

- ✓ *pe nevoi și trebuințe organice sau fiziologice la nivelul organismului* unui animal superior sau al fiecărui om (de la nevoia de hrană și adăpost la nevoia de protecție și securitate față de diferiți agresori); pe „glasul sângelui” sau pe factori etnici specifici, în cazul când se invocă grupul ca suport al moralității. La acestea se adaugă și anumite criterii discriminatorii, pe baza cărora oamenii se împart în „superiori” și „inferiori”;
- ✓ *moralitatea concepută ca epifenomen*, adică un simplu fenomen însoțitor al proceselor neurofiziologice, tot atât de puțin capabil de a reacționa asupra acestora ca și „umbra drumețului asupra pașilor lui”;
- ✓ *moralitatea ca rezultat al unei puteri divine*, care a creat de la început ființele în general și oamenii în particular, potrivit unei scări ierarhice de a putea face binele. Sistemele filosofice idealist-obiective înlocuiesc divinitatea cu alte forțe spirituale, cum sunt Ideea absolută și Spiritul universal (Hegel), Marele Anonim (Blaga) etc.

În general, psihologia explică valorile și normele morale invocând rolul determinant al unor procese psihice: voința, afectivitatea, gândirea și inteligența. Când se consideră că fiecare dintre aceste procese psihice reprezintă izvorul principal al moralității, se ajunge la trei forme de reduționism psihologic:

- *voluntarismul*, care exagerează rolul voinței în manifestările morale,
- *impresionismul*, care exagerează rolul afectelor și sentimentelor și
- *intelectualismul*, care pune un accent deosebit pe rațiunea și inteligența umană ca factori care conduc la viața morală.

Aceste variante ar putea fi depășite printr-o concepție mai largă, care arată că în moralitate psihicul uman acționează prin interacțiunea voinței cu afectivitatea și rațiunea. De asemenea, nu pot fi omise nici condiționările biologice, vitale ale moralității și nici cele de ordin social. Interes prezintă pentru noi cele două forme opuse ale moralității – *moralitatea și amoralitatea* – prezente mereu în viața oamenilor și a societăților, îndeplinind, în general, funcții opuse. Astfel, unii oameni devin din când în când imorali, prin egoism exagerat sau prin încălcări ale unor principii și norme morale acceptate de comunitatea din care fac parte. Alții sunt amoral social dacă sfidează prin ideile și acțiunile lor drepturile și libertățile considerate fundamentale în societatea în care trăiesc sau califică valorile umane drept lipsite de sens.

Una dintre condițiile importante pe care trebuie să le realizeze o generație, un popor pentru a fi apt să asimileze noile valori culturale și morale este dobândirea unei autentice autonomii spirituale și materiale.

În general, valorile și principiile morale sunt condiționate cultural și mai puțin natural. Sunt anumite deosebiri între cultura occidentală și cea orientală în ceea ce privește felul în care sunt înțelese virtuțile morale ca: *mila, curajul* și altele, dar nu se poate spune că, în timp ce femeile promovează o etică a milei, bărbații susțin una a curajului [3].

Ființa umană, în general, cea morală, în special, are o structură contradictorie în relațiile sale cu corpul omenesc și cu sufletul, cu natura și cu societatea. Omul nu se naște dintr-o dată conștient de sine și de mediu, ci prin capacități fizice și psihice proprii, atât sub influența adulților, cât și a colegilor, pentru a îndeplini scopuri, proiecte și idealuri preluate de la adulți și instituții, pe calea limbajelor pe care le învață și cu care comunică.

Omul devine conștient în cel puțin două sensuri:

- 1) el nu-și sesizează dintr-o dată sinele, ci treptat, în cadrul creșterii și maturizării sale fizice, psihice și social-morale;
- 2) el se poate sesiza și ca pe un altul al său.

Cele două sensuri ale conștiinței sunt redată astăzi cu ajutorul psihanalizei, al teoriei inconștientului. Dar inconștientul nu este total diferit de conștient. El presupune întotdeauna un grad oarecare de conștiință, redat, de obicei, printr-un limbaj al altuia. Ideile de rău și de bine sunt fundamentale în relația conștiinței cu inconștienta.

Așa cum discuția despre autonomia morală, despre factorii interni care generează moralitatea a trebuit să invoce factorii externi, tot așa va trebui să procedăm și în explicarea faptului că cel ce manifestă autonomie mai este numit și subiect raportat la un obiect.

Conceptul de subiect are rezonanță gnoseologică, pe când cel de autor sau de agent trimite la perspectiva praxiologică. Filosofii care au subliniat valoarea subiectului au scopul de a aprofunda activitatea de gândire, exprimată prin actul de voință umană.

Sunt două asemenea viziuni: *obiectivistă* și *subiectivistă*.

Obiectivismul consideră că ar exista o ordine morală obiectivă, independentă de conștiință, adică de ideile și sentimentele fiecăruia dintre noi.

Subiectivismul este tendința de a reduce la aprecierea individuală întreaga lume a valorilor morale ale omului. El este foarte aproape, dacă nu identic cu relativismul, formulat în deviza sofistului Protagoras: omul este măsura tuturor lucrurilor. Dacă lucrurile ar fi, într-adevăr, astfel, atunci ceea ce este bun pentru cineva, pentru altcineva ar putea să fie rău, iar atunci când am vrea să-i facem cuiva binele, am constata că, de fapt, îi facem un rău. Prin urmare, se poate lesne înțelege că subiectivismul reduce întreaga existență la existența subiectului, că el reduce lumea exterioară la conștiința pe care subiectul o are despre ea, ceea ce contravine atât realismului natural, care pleacă de la premisa că ceva există independent de subiect, cât și obiectivismului, care invocă existența unor factori externi, independenți de voința și dorința subiectului.

Subiectul moral este nodul solid al conștiinței morale individuale și comunitare. De la el pleacă și spre el se îndreaptă toți vectorii acțiunii morale: „Subiectul moral este agentul manifestării, aflat în relație cu normele, manifestare evaluată după criteriile bine-rău. Agentul nu este o entitate, ci un <punct nodal> în rețeaua de relații morale și inframurale” [8].

Reprezentarea aceasta rămâne abstractă dacă nu vom avea în vedere că omul, ca ființă morală conștientă, realizează cel puțin două acțiuni:

- constată că sunt anumite reguli de conduită în relațiile sale cu sine, cu semenii și cu societatea;
- apreciază, adică evaluează potrivit capacității sale de înțelegere aceste norme și se comportă așa cum crede el că s-ar cuveni să se comporte cu oamenii. În actele de apreciere intră, pe de o parte, înțelegerea a ceea ce i se recomandă ca fiind „demn”, adică „bun de a fi urmat”, precum și aprobarea, acceptarea, asumarea, pe de altă parte, ca judecată de valoare și ca linie de conduită a ceea ce a înțeles. Parcurșul de la înțelegere la asumare nu este rectiliniu. Pot interveni corecții, răzgândiri, abateri care sunt, la rândul lor, sancționate de parteneri, refuzate de instituții și de funcționarii acestora, care se apără diabolic, substituind legile morale cu legile și regulamentele juridice, de administrație birocratică.

Pentru înțelegerea corectă a subiectului moral trebuie să depășim tentațiile individualismului și colectivismului.

Individualismul susține că subiectul moral ar fi o entitate, un individ abstract sau o aparență față de esența umană distinctă de animal. Se argumentează astfel: subiectul individual se vede, pe când subiectul colectiv nu. După cum arată psihologia actuală, privirea implică relația dintre cel ce privește și cel ce este privit. Subiectul individual are un „centru”, pe când subiectul colectiv nu. Centrul subiectului individual a fost considerat Eu-I. Iar Eu-I are o structură dinamică neliniară, probabilistă și problematică, marcată de biografia și istoricitatea sa [2]. Psihologia socială actuală consideră că grupurile umane pot avea și ele un centru: liderul de grup, care poate fi un individ din cadrul grupului sau poate fi liderul comunitar (sindicatul etc.).

Subiectul individual are o conștiință de sine, pe când cel colectiv nu are. Pe de o parte, conștiința de sine presupune conștiința care nu exclude anumite elemente de zooconștiință, respectiv, inconștientul sau subconștientul spiritual. De asemenea, grupurile au o conștiință proprie, mai aproape de „trait”, numită climatul de grup, sau mai abstractă, numită ideologie.

Subiectul moral riscă să fie înțeles ca o monadă dacă nu este abordat ca personalitate, adică o individualitate conștientă și liberă. Astfel, cele trei elemente care definesc personalitatea sunt:

- *unicitatea* ei, exprimată sub forma individualității;
- *interioritatea* ei redată de conștiință și
- *autonomia* care se manifestă prin libertate.

Cele trei elemente ale personalității pot fi redată și prin cele trei verbe prezente în comunicare: a fi, a avea și a face.

Aprecierea morală este o caracteristică a subiectului moral individual și comunitar. Ea constă în evaluarea (care poate merge până la măsurare calitativ-cantitativă) a însușirilor morale pe care subiectul moral le manifestă, iar opinia publică le validează într-un fel oarecare, printr-o judecată morală, pe care logica deontică a căutat să o precizeze.

Judecata care indică proprietatea valorică nu ar exista dacă nu s-ar manifesta aprecierea (evaluarea prin aprobare-dezaprobare) a unui subiect oarecare, pe când judecata este rezultatul cunoașterii prin descriere determinată, care se dovedește că nu este atât de neutră pe cât s-ar dori, deoarece se invocă așa-numita cunoaștere nemijlocită, evidentă, ceea ce este clar și distinct [6].

Aprecierea morală a oamenilor și a acțiunilor lor, a personalităților se manifestă, de cele mai multe ori, prin *critică* și *autocritică*. Critica este o apreciere îndreptată către cineva sau cu referire la o situație, o stare, pe când autocritica privește propria persoană. Dacă le privim din perspectiva comunicării umane, atunci vom constata că:

- 1) ele însoțesc devenirea istorică și social-culturală a omenirii;
- 2) sunt diverse și evoluează odată cu semnele și limbajele folosite: a corpului, a culorilor etc.;
- 3) suportul generic al tuturor tipurilor de limbaj este limbajul natural, oral și scris.

Din punct de vedere logico-lingvistic, critica și autocritica folosesc termeni și propoziții cu semnificații negative pentru caracterizarea unor exagerări sau lipsuri din intențiile și faptele morale ale oamenilor. Criticismul, care constă în exagerarea judecăților morale negative la adresa autorilor, a operelor, instituțiilor, acțiunilor etc.; în extrapolarea părții negative asupra întregului; în absența preocupărilor de a propune soluții de remediere și îmbunătățire conduce, adesea, la nihilism dizolvant. Criticismul se asociază cu o nemulțumire generalizată față de lume și mai puțin față de cel ce realizează actul critic. El ignoră intenționat datele și faptele, pe motiv că ar fi descriptive, adică lipsite de valoare.

Autocritica poate fi marcată de maladii asemănătoare cu cele ale criticii: formalism, indiferență sau exagerări. *Autocritica excesivă* se aliază cu masochismul, cu sinuciderea, deoarece subiectul moral își asumă răspunderi exagerate. În schimb, *autocritica formală* urmărește să obțină de la ceilalți recunoașterea faptului că acceptă în imaginea persoanei sale și unele umbre, dar fără o importanță prea mare.

Ambele forme de autocritică aparțin oamenilor lipsiți de spirit de răspundere, implicit, oameni cu grade reduse de libertate. Căci, aprecierea realizată de subiectul moral prin critică și autocritică este indisolubil legată de nivelul de conștiință, adică de situațiile sale existențiale, de stările de libertate și responsabilitate, mereu fluente pe parcursul vieții.

Pentru ca aprecierile morale sub forma criticii și autocriticii să micșoreze cât mai mult riscurile nașterii unor anomalii comportamentale, se recomandă ca în critică și autocritica să existe un conținut informațional cât mai pertinent și mai obiectiv. Prin pertinentă se are în vedere ca observațiile făcute să se refere cât mai exact la problema sau faptul în discuție. De asemenea, aceste observații trebuie să fie relevante pentru cei cărora li se adresează: ele dezvăluie niște aspecte necunoscute sau peste care s-a trecut prea ușor. Trebuie să se aibă în vedere și felul în care se semnalează lipsurile și deficiențele (tonul vocii și gesturile care să nu jig-nească; mesajele elaborate cu atenție), altfel există riscurile care înveninează relațiile dintre oameni.

Cu alte cuvinte, critica și autocritica trebuie să respecte cât mai mult cu putință adevărul ori să sporească căile care conduc la adevăr.

O altă sugestie: critica și autocritica să corespundă valorilor sociale și umane și să reducă posibilitățile de manifestare a nonvalorilor și antivaloriilor. Recomandarea tot mai des repetată în ultimul timp pentru adoptarea unei gândiri și vorbiri „pozitive” este potrivită pentru cerința axiologică a criticii și autocriticii. Chiar de la declanșarea lor, critica și autocritica trebuie să stabilească valoarea morală a lucrului sau faptei analizate, altfel ele nu se justifică, ci sunt fără scop și, deci, inutile. Dacă valoarea morală reprezintă însuși temeiul criticii și autocriticii, atunci trebuie conștientizat cât de motivați și de interesați sunt participanții la critică–autocritică cu respectiva valoare și cu corelatele ei.

O altă sugestie: critica și autocritica trebuie să conducă și la conturarea de soluții sau la dreptul la replică. În caz contrar ele nu doar că sunt ineficiente, dar îngreuiază și mai mult viața, accentuează nemulțumirile și

insatisfacțiile oamenilor. Plecând de la considerentul că și etica spiritului critic și autocritic privește lucrurile atât în perspectivă științifică, cât și în perspectivă filosofică, soluțiile vor avea și ele două înfățișări: științifică și filosofică.

Dimensiunile științifice cele mai răspândite pentru găsirea soluțiilor la problemele morale ale oamenilor din societatea contemporană sunt psihologia socială (psihosociologia) și deontologia.

Având ca obiect de studiu principalele fenomene de conștiință, psihologia socială oferă concept și tehnici viabile și pentru etica spiritului critic și autocritic. Deontologia avansează soluții atât din perspectiva eticilor profesionale, cât și a normelor juridice care reglementează activitatea din sectorul respectiv. În ceea ce privește perspectiva filosofică, cea mai adecvată pare a fi aceea care asigură atât clarificarea valorilor, cât și a obligațiilor morale implicate în etica spiritului critic-autocritic. Ea garantează de la bun început că orice soluție are un caracter deschis, ca și problematica morală, de altfel.

O altă sugestie: critica și autocritica morală nu sunt înnăscute în conștiința oamenilor, ci se învață și se educă pe tot parcursul vieții. Ele nu sunt numai modalități importante ale aprecierii morale, ci sunt, totodată, principalele căi de purificare și maturizare morală a subiectului moral.

În societatea noastră deseori se confundă utilizarea sau sensul conceptelor de morală și critică [4, p.71]. Astfel, conceptul de morală este definit ca ansamblul normelor, regulilor, principiilor care ajută la relaționarea între oameni, fiind și o formă a conștiinței morale, pe când conceptul de critică implică în sine reguli care atenționează încălcarea normelor morale. Este greșită expresia „a face morală”, deoarece morala reprezintă reguli, norme, fiind corectă expresia „a face critică”. Important de clarificat că există critică constructivă și critică distructivă. Ceea ce noi percepem prin a face morală are sensul de critică distructivă. Ceea ce prezintă interes pentru noi este că, dacă maturii – părinți, pedagogi etc. vor fi învățați să realizeze critica constructivă, vor rezolva problema, dar nu vor ataca persoana [4, p.70].

Critica constructivă se concretizează în respectarea câtorva reguli:

- 1) Critica *începe cu o vorbă bună* sau cu un compliment. Acest lucru va dovedi faptul că dvs. nu sunteți supărat pe cineva sau aveți vreo problemă personală și vă descărcați pe persoana care o criticați. Vorba bună, sau complimentul, va descărca atmosfera și va face comunicarea mai eficientă.
- 2) „*Atacarea problemei și nu a persoanei*. Problema noastră este că atunci când o persoană întârzie sau nu este pregătită etc., noi atacăm persoana prin expresia „tu”.
- 3) *Exprimarea descriptivă*, și nu evaluativă, reflectă faptul că cel care critică trebuie să descrie comportamentul realizat și nu să evalueze, de aceea în loc de „*tu ești un lenos*” se acceptă „*mă deranjează faptul că ai întârziat ieri – ai venit la ora 8.20*”.
- 4) *Referire la specific, concret și nu la global, general*. Tendința de generalizare: „*tu întotdeauna întârzi*” sau „*tu nu doar întârzi, ci nici nu înveți*”, provoacă un conflict intern și unul extern, deoarece cel criticat nu percepe ce se dorește de la el, ba i se vorbește de o problemă, ba de alta și doar atunci când ne axăm pe o problemă, ea poate fi soluționată. Însă, când ne axăm pe mai multe probleme odată, nu soluționăm niciuna. De aceea, se cere ca cel care critică să fie concret, clar și concis: „*Mă deranjează faptul că ai întârziat pe data de 16 cu 35 de minute, ieri cu 15 și azi cu 20 de minute*”.
- 5) *Explicarea consecințelor atât pentru grup, cât și pentru sine*. Copilul poate să nu conștientizeze consecințele întârzierii, de aceea este important a expune care pot fi consecințele: „*Întârzierea ta poate fi preluată de 30 de elevi, poate fi preluată și de alți colegi ai tăi care sunt, ca și tine; iar când vei crește și vei deveni profesionist, te vei angaja la o organizație unde vei aplica același comportament – întârzierea. Rezultă, că școala noastră educă elevi – viitorul nostru, care să întârzie, deci imaginea școlii are de suferit*”. Dacă vor fi spuse cele relatate de mai sus, elevul își va modifica comportamentul.
- 6) *Aflarea cauzei comportamentului sau a problemei*. De obicei, există tendința de a întreba la început care este cauza. Dar cine nu a întârziat niciodată? Atunci când întârziem, pentru cazul dacă vom fi întrebați pregătim o scuză. De aceea, la început prezentăm consecințele comportamentului, apoi ne interesăm de cauză, pentru a vedea în ce constă problema și cum putem s-o soluționăm pentru a nu se repeta.
- 7) *Validarea interlocutorului* – recunoașterea importanței lui ca persoană, indiferent de opiniile pe care le exprimă sau de sistemul său de valori. Tendința de a propune soluții o are fiecare, mai ales dacă se prezintă a fi expert. Însă, interlocutorul care cunoaște problema poate cunoaște mai bine și soluția. De aceea, ar fi ideal să întrebăm interlocutorul nostru ce părere are despre problema respectivă și cum crede că e mai bine a o soluționa.

- 8) *Congruența* în comportamentele de comunicare. Cererea părerii interlocutorului despre problema respectivă va prezenta atât atitudine și respect față de sine, cât și sentiment de echipă.
- 9) *Asigurarea continuității* în procesul de comunicare. După propunerea soluțiilor din ambele părți, este bine a-l asigura pe interlocutor că este un angajat apreciat pentru funcția pe care o exercită și că se mizează pe colaborare în continuare.
- 10) *Asumarea răspunderii pentru afirmațiile făcute*, pentru părerile, ideile comunicate. Atunci când interlocutorul propune soluția pentru a nu mai întârzia, de exemplu: „Nu pot veni la prima oră pentru că nu are cine să-mi ducă copilul la grădiniță, de aceea schimbați-mi orarul, astfel încât să nu am întâia pereche”, în cazul elevului, propunem părinților să se implice mai mult în soluționarea problemelor copiilor pentru a diminua problema. În acest caz, este importantă asumarea răspunderii pentru cele afirmate.
- 11) *Ascultare suportivă*. Cât de mare ar fi problema, este important să ascultăm interlocutorul până la capăt și să-l susținem atunci când are probleme, astfel el se va simți ca parte componentă a echipei în care activează și va manifesta o atitudine responsabilă atât față de echipă, cât și față de activitatea profesională [4, p.71-74].

Cele unsprezece reguli expuse conturează o atitudine de considerație, respect și înțelegere față de interlocutor, dorința de a-i satisface nevoile psihosociale fundamentale, cum ar fi nevoia de înțelegere, de apartenență, de prietenie, de protejare a propriei imagini.

Cea de-a unsprezecea regulă, ascultarea suportivă, trebuie tratată în mod special, ea reprezentând o tehnică esențială atât în interacțiunile din cadrul populației în general, cât și în procesul de lucru în special. Managerii, pedagogii întâmpină dificultăți în ascultare, în acceptarea punctului de vedere al interlocutorului, precum și în susținerea opiniei personale.

Modul în care se realizează ascultarea în cadrul comunicării suportive trebuie să sugereze interesul pentru interlocutor, convingerea că ceea ce simte și crede interlocutorul este important, că-i sunt respectate sentimentele, emoțiile și gândurile, chiar și în cazul dezacordului cu punctul său de vedere, manifestând convingerea că acesta este important și valid pentru colegi și elevi, atestând rolul lui în intercomunicare.

Aceeași atitudine de apreciere a valorii celuilalt este exprimată și prin abilitățile de ascultare activă care se materializează în patru principii:

- 1) oferirea unui răspuns concret;
- 2) înțelegerea sentimentelor celorlalți;
- 3) manifestarea înțelegerii și acceptării mesajului receptat;
- 4) încurajarea conversației.

Astfel, comportamentul social al omului se manifestă prin abilități de comunicare, de empatie, asertivitate, care, corelând cu imaginea de sine, cu sprijinul și rezolvarea problemelor, pledează pentru condiția interumană. Necesitatea utilizării comunicării asertive contribuie la o exprimare completă, clară ce demonstrează că astăzi comunicarea este considerată ca reprezentând „sistemul nervos al societății” [4, p.71-74].

Manifestarea comportamentului moral se realizează atunci când subiectul moral este angajat, simultan, spre sine și spre lumea din care face parte. Acest activism al ființei sale implică nu doar procesele subiectiv-obiective de descriere și de apreciere morală prin critică și autocritică, dar și prin tot felul de manifestări, adică obiectivări ale actelor sale sub forma atitudinilor, comportamentelor și activităților care, la rândul lor, sunt apreciate din punct de vedere moral de cei din jur, potrivit obiceiurilor și tradițiilor, exigențelor momentane pe care le stabilește opinia publică.

Persoana cu un comportament moral este caracterizată nu doar de intenții, scopuri, idealuri, valori și principii morale, dar și de gesturi, inițiative și fapte concrete mai mult sau mai puțin consonante cu conștiința morală a fiecăruia, care nu este statică și definitivă, ci dinamică și contradictorie, ca și existența însăși. De aceea, și manifestările capătă diferite forme: spontane și de moment sau elaborate metodic; orientate spre lume sau orientate către sine; critice și negative sau îngăduitoare și pozitive; normale și firești sau anormale și grotesci etc. Manifestările morale sunt corelative cu acțiunile umane, care mai întâi sunt imaginate, realizate în plan ideal, simbolic și virtual. Concretizarea lor diferă, de cele mai multe ori, datorită diferențelor care există între ideal și real, între procesele subiectiv-umane și cele obiective, care nu se reduc doar la fenomene și procese naturale, ci includ și istoria societății și a omului, marcată și de nenumăratele eșecuri, de acțiuni rămase în fază de proiecte, sau numai începute și nefinalizate din cauze obiective sau din motive de ordin subiectiv. Abținerea de a acționa, de a interveni cu vorba și cu fapta în diferite situații de viață personală și colec-

tivă nu este o virtute, ci, mai curând, un viciu. În drept, pasivitatea cuiva față de o încălcare a normelor juridice este considerată „culpă prin omisiune”. Însuși procesul de judecare a cauzelor se face nu doar în litera legii, dar și în spiritul ei, care implică etica și filosofia morală.

Manifestările morale depind de principiile propuse de doctrinele morale preocupate să elaboreze sisteme morale, pe care au căutat să le justifice rațional și să le întemeieze prin exemple, practici educaționale, de sancționarea abaterilor și încălcărilor, practici cultice legate de momentele fundamentale din viața omului (nașterea, căsătoria, moartea), obiceiuri comunitare, sărbătorirea momentelor cruciale din viața poporului, a eroilor săi.

Tolerarea, indiferența și alte conduite morale capătă sensuri mai exacte în cadrul unor modele logice elaborate astăzi, care trebuie cât de cât însușite și folosite pentru mai buna formulare a problemelor. Un rol important în realizarea acestui deziderat revine învățământului, structurilor sale fundamentale.

Bibliografie:

1. CĂTINEANU T. *Elemente de etică*. Vol.1. București, 1982. ISBN 973-98058-7-9
2. EY, H. *Conștiința* / Traducere din franceză de D.Grama. București: Editura Științifică, 1983. ISBN: 973-44-0235-8
3. GRAYLING, A.C. *Viitorul valorilor morale*. București: Editura Științifică, 2000. ISBN: 973-44-0293-5
4. LUNGU, V. *Etica profesională: Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2011. ISBN: 978-9975-71-103-6
5. MUREȘAN, V. *Valorile și criteriile eficienței*. București: Editura Politică, 1986. ISBN: 978-973-737-412-7
6. RUSSELL, B. *Problemele filosofiei* / Traducere din engleză de M.Ganea. Studiu introductiv: M.Flonta. București: All, 1995. ISBN: 973-571-007-2
7. STEWARD, H. Realismul moral. În: *Filosofia morală britanică*. București: Alternative, 1998, p.99-128.
8. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică* / Traducere de V.Mureșan. București: Punct, 2002.

Prezentat la 15.09.2014